

Др Михајло А. Вучић, научни сарадник
Института за међународну политику и привреду
mihajlo@diplomacy.bg.ac.rs

ОДЛУКЕ ВЕЛИКЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ САВРЕМЕНОГ МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ НАРОДА*

Сажетак: *Право на самоопредељење народа је у историјским ситуацијама година развијано кроз низ међународноправних акција али и кроз низ различитих ситуација околности у међународним односима. То је утицало на његов данашњи нормативни садржај који није лишен политичке димензије. Аутор у раду идентификује критеријума који су по њему кључни да би се савремено међународно право на самоопредељење могло уживати у свом пуном обиму, То су: континуирано и тешко кршење права народа од стране државних органа, слаба централна власт државе на подручју на којем живи даји народ, стварање социјалних органа власти даји народа које могу да ефективно контролишу даји територију, подршка великих сила. Аутор анализира случај опредељења народа Војводине да се присаједине Краљевини Србији кроз призму ових критеријума и закључује да би са сигурношћу данашње међународно право ово присаједињење било савршено законито.*

Кључне речи: *самоопредељење, Војводина, међународно право, велике силе.*

1. УВОД

Идеја о праву сваког народа да се самостално определи како ће уредити свој политички, економски, друштвени и правни статус једна је од темељних идеја међународноправног поретка више од једног века. Њен развој пратио

---

* Рад је презентован на Научном скупу Први век од присаједињења: друштвени, политички и правни значај, одржаном 14. децембра 2018. године на Правном факултету Универзитета у Новом Саду.

је развој међународних односа и друштвено-историјских процеса у свету током целог XX и прве две деценије XXI века.

Са почетком I светског рата дошло је до кулминације процеса распада вишенационалних царевина на простору Европе. Ове царевине су под својим суверенитетом окупљале разнородне друштвене групе, у највећем броју случајева неслободне и невољне да буду део тих државних творевина. Водећи политичари у државама демократског уређења, донекле из идеолошких побуда, донекле јер су схватили да им такви ставови могу донети превагу у ратним напорима, почели су да истичу аргументе да, друштвеним групама које одликује заједничко етничко порекло, језик, култура, религија, мора бити дозвољено да слободно бирају своју судбину, државну припадност и положај на сцени међународних односа.¹ Истовремено, победа савезничке коалиције у Првом светском рату створила је нови распоред снага у међународним односима. На месту победника нашли су се и главни заговорници права на самоопредељење. На тај начин су велике силе обезбедиле јединствену политичку и војну подршку на терену за народе који су одговорили на позив ових примамљивих аргумената. Такође, војни пораз вишенационалних царевина довео је до распада централизоване државне власти и стварања прелазних структура власти потлачених народа, које су у многим случајевима подржаване присуством страних трупа на терену. Новостворене власти отказивале су послушност дотадашњим сувереним властима позивајући се на њихове злочине које су чинили према својим поданицима током рата и непосредно пре њега, као и на сталну дискриминацију и обесправљеност коју су подносили у оквиру дотадашњег друштвено-политичког система.

Са почетком процеса ослобођења народа од колонијалне потлачености, у другој половини XX века, идеја самоопредељења је примењена и на случајеве друштвених група које су се политички и оружаном борбом да се ослободе од економске експлоатације, политичке доминације, расне и сваке друге дискриминације од стране колонијалног центра. Слабљење колонијалних сила довело је до њихове фактичке немогућности да контролишу огромне територије, и пораза у ратовима које су водили против ослободилачких покрета. Истовремено, две највеће силе тог доба, САД и СССР, подржавале су

¹ Према речима Келија, филозофија и политика самоопредељења у ери I светског рата била је истовремено и револуционарна правна теорија и инструмент за остварење интереса великих сила. Кели у свом делу – Michael J. Kelly, „Pulling at the Threads of Westphalia: „Involuntary Sovereignty Waiver“? Revolutionary International Legal Theory or Return to Rule by the Great Powers?“, *Journal of International Law & Foreign Affairs* 10(2)/2005, 361, описује како су политички лидери попут америчког председника Вудроа Вилсона или бољшевичког вође Владимира Лењина користили реторику начела самоопредељења за постизање дијаметрално супротних циљева, један да би довео своју земљу до победе у рату и притом дестабилизовао политичке ривале, други да би своју државу бацио на колена и преузео политичку власт.

ослободилачке покрете, јер саме нису имале колоније. Тиме су слабиле своје потенцијалне европске ривале и истовремено рачунале на проширење сфере утицаја у новоформираним самосталним државама Азије, Африке и Латинске Америке.

Процес деколонизације се у једном тренутку завршио, али бројне мањинске групе у постојећим сувереним државама нису престале да оспоравају територијални интегритет својих државних матица. Нестабилност међународних односа коју су овакве активности узроковале претила је да доведе до нарушавања међународног мира и безбедности. Из тог разлога право на самоопредељење је морало некако да се ограничи. Правна теорија и међународна судска пракса дошле су до решења у виду рашчлањивања појма самоопредељења на два његова облика, унутрашње и спољашње самоопредељење.² Право на унутрашње самоопредељење према том схватању уживају сви народи, и оно се исцрпљује признавањем и остваривањем широког корпуса мањинских права у оквиру суверених држава који гарантује тим мањинама њихову културну, друштвену, политичку, језичку и верску самобитност. Све док та права не буду повређена од стране државних органа власти, сматра се да ти народи нису дискриминисани и да немају права да угрожавају територијални интегритет матичне државе. Право на спољашње самоопредељење уживају сви дискриминисани народи, чија основна права трпе тешке и континуиране повреде од стране државних органа власти. Међународно право таквим народима теоретски даје могућност да се отцепе од државе која врши повреде њихових права и да прогласе своју независност, или да се присаједине другој држави, обично оној у којој живи језгро њихове етничке групе.

---

² Комисија правника коју је основало Друштво народа између два светска рата бавила се питањем Аландских острва и домородачког становништва ових острва под суверенитетом Финске. Становништво је желело да се отцепи од Финске и да се присаједини Шведској. Комисија је у свом извештају констатовала да становништво Аландских острва има право на културну и политичку аутономију у оквиру Финске, али не и право на отцепљење, „The Aaland Islands question. Report of the Committee of Jurists“, *League of Nations Official journal* 3/1920, 3-19; Један од највећих међународноправних ауторитета за питања самоопредељења, Мајкл Шарф, констатовао је у свом делу – Michael P. Scharf, „Earned Sovereignty: Juridical Underpinnings“, *Denver Journal of International Law and Policy* 31/2003, 379 – да постоје различити појавни облици права на самоопредељење у које сврстава аутономију, самоуправу, слободно удруживање и као крајње средство, отцепљење. Унутрашњи судови који су се изјашњавали о праву на самоопредељење такође подржавају ово схватање. Тако, на пример, Врховни суд Канаде, у оцени права становништва провинције Квебек на отцепљење од Канаде, констатује да се мора повући линија разликовања између права на унутрашње самоопредељење које народ Квебека може да изведе у границама савезне државе Канаде, и права на спољашње самоопредељење које би подразумевало и сецесију, види Врховни суд Канаде, *Reference re Secession of Quebec*, [1998] 2 S.C.R. 217.

Кажемо теоретски, јер је оваква правна логика у пракси сложених међународних односа тешко примењива. Један правник, који повлачи линију између унутрашњег и спољашњег права на самоопредељење, према овој правној формули само треба да баца поглед на списак повреда мањинских права неке етничке групе од стране државних органа и да закључи да су испуњени услови да унутрашње самоопредељење може да прерасте у отцепљење. Међутим, многи су случајеви у којима су мањинске групе указивале на тешка кршења својих права, покушале да се изборе за своју независност, али су притом наишле на потпуно неразумевање, па чак и отворену опструкцију од стране међународне заједнице.³ Са друге стране, постоје мањинске етничке групе које су уживале веома широка и међународним стандардима адекватна мањинска права, кршена само ради борбе државних органа против терористичких акција радикалних група у оквиру тих мањина, али је њихово право на спољашње самоопредељење привукло значајну подршку међународне заједнице и на крају успешно реализовано.⁴

³ Кастелино наводи да је поготово то случај са домородачким народима обе Америке. Ове етничке групе су изгубиле своје традиционалне територије, биле потиснуте на друштвене маргине и дискриминисане од стране новоформираних држава на америчким континентима. Међутим, њихова дефиниција народности није се уклапала у појмове „народа под колонијалном доминацијом“ Европе XX века. Зато су сви њихови покушаји да се политички изборе за отцепљење остали без подршке великих сила. Наравно, централна власт држава у којима су се налазили поменути народи била је више него снажна да се одупре њиховим слабашним и углавном мирољубивим покретима за отцепљење, види Joshua Castellino, „Territorial Integrity and the “Right” to Self Determination: An Examination of the Conceptual Tools“, *Brooklyn Journal of International Law* 33(2)/2008, 556-557.

⁴ Не морамо да идемо много далеко у давању примера. Случај Аутономне покрајине Косова и Метохије је више него очигледан доказ ове праксе. Ако се послужимо страним ауторитетима који су се бавили том темом, видимо да, иако они тврде да је режим Слободана Милошевића тешко кршио права албанске мањине на територији Космета, то није било довољно за испуњење критеријума за спољашње самоопредељење. Разлоге налазе у чињеници да је Милошевићев режим био недемократски, те да је и сам свргнут са власти демократским променама, након којих су сва права Албанаца, привремено укинута ради обрачуна са терористима у њиховим редовима, била враћена. Милошевићев режим је био само привремена, тероризмом и недемократским карактером власти условљена, епизода кршења права Албанске мањине, али и већинских етничких Срба, која се временски налазила између периода потпуног уживања свих мањинских права Албанаца у оквиру Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, и несумњиво испољене жеље нове демократске владе да постигне споразум са локалним албанским властима који би поново остварио сва загарантована мањинска права. До остварења те жеље није дошло, међутим, због снажне подршке дела међународне заједнице једнострано проглашеној независној држави Косово и окупације територије Космета од стране међународних војних снага које су онемогућиле законито деловање централних органа власти Републике Србије. Види Milena Sterio, „The Kosovar Declaration of Independence: „Botching the Balkans” or Respecting International Law?”, *Georgia Journal of International & Comparative Law* 37(2)/2009, 287-288

Сматрамо да је, зато, потребно садржински проширити дефиницију права на спољашње самоопредељење критеријумима који нису чисто правни, како би се избегла дефиниција која нема упоришта у реалном животу међународних односа. Према томе, није довољно само показати да је постојало континуирано и тешко кршење права једне етничке групе од стране државних органа власти. Потребно је да та државна власт више не може делотворно да контролише територију на којој живи дата етничка група, дакле да свој номинални суверенитет не може реално да оствари на тој територији. Потребно је, такође, да се услед вакуума слабе државне власти на том простору створе делотворни изворни органи власти саме етничке групен који су подржани у одређеној мери структурама власти које ствара међународна заједница. Коначно, али и најважније, потребно је да борба за право на спољашње самоопредељење ужива подршку најважнијих држава међународне заједнице, оних које обично називамо „великим силама“.

Идеја нашег рада је да применимо ову нормативно-политичку дефиницију права на спољашње самоопредељење на случај одлука које је донела Велика народна скупштина Срба, Буњеваца и осталих Словена у Банату, Бачкој и Барањи у Новом Саду 25. новембра 1918. године, којима је проглашено отцепљење Баната, Бачке и Барање од Угарске и истовремено присаједињење Краљевини Србији. С обзиром да се у овом случају радило о остваривању права на народно самоопредељење у виду отцепљења од дотадашње државе под чијим суверенитетом су ови народи били (Аустро-угарске монархије, односно Угарске), желимо да покажемо да је овај чин отцепљења био у потпуном складу са савременим и реалним схватањем права на самоопредељење као норме међународног права и чињенице међународних односа, с обзиром да је испуњавао све наведене критеријуме. Због тог оствареног склада, овај чин је од великог историјско-правног значаја, јер је већ на почетку развоја концепта самоопредељења у међународноправном поретку поставио преседан према коме су се могли равнати сви будући успешни случајеви остваривања права на спољашње самоопредељење.

Рад је подељен на неколико целина. У првом делу ћемо изложити зашто у досадашњем развоју права на самоопредељење није постигнута јасна дефиниција његове правне садржине (2.1.) и кроз примере успешних и неуспешних отцепљења показати како су ванправни критеријуми у крајњој линији ти који одлучују о успешности или неуспешности једног акта отцепљења да добије потврду у међународном праву (2.2). У другом делу ћемо показати кроз студију случаја права на самоопредељење Срба, Буњеваца и осталих Словена који су живели под суверенитетом Аустро-Угарске на подручју Баната, Бачке и Барање, како су критеријуми наше дефиниције били испуњени у датом случају и како је са становишта савременог међународног права и реалности међународних односа, овај акт био савршено легалан и легитиман.

2. ТЕОРИЈА И ПРАКСА ПРАВА НА СПОЉАШЊЕ САМООПРЕДЕЉЕЊЕ

2.1. Дефиниција права на самоопредељење у међународном праву

Како истиче Бурсаћ, „у теорији се ретко срећу дефиниције права на самоопредељење, иако, по правилу, аутори у својим радовима садрже одељак под насловом дефиниција или садржина права на самоопредељење народа“.⁵ Ми у овом раду постављамо дефиницију права на спољашње самоопредељење, „које укључује право народа да слободно одлуче о свом међународном статусу ... да створе сопствену суверену и независну државу, да се удруже са постојећом сувереном државом или присаједине постојећој сувереној држави (зависно од тога да ли је у питању савезна или унитарна држава), или успоставе било који други политички поредак по свом слободном избору“.⁶ Право на спољашње самоопредељење је из политичког принципа прерасло у правну норму доношењем Повеље УН, а коначно се уобличава усвајањем Декларације о давању независности колонијалним земљама и народима (1960), Међународних пактова о људским правима (1966) и Декларације о начелима међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава у складу с Повељом УН (1970). Међутим, садржина ових правних докумената предвиђа да је отцепљење у складу са међународним правом само ако се врши од стране колонијалних народа или народа који су подвргнути страном потчињавању, доминацији или експлоатацији. С обзиром да су Срби и остали словенски народи населили већ постојеће државне структуре Угарске, које су потом прогласили отцепљеним, очигледно да се ова два случаја не могу применити на Одлуке Велике народне скупштине.

Да ли то значи да је отцепљење као израз права на спољашње самоопредељење у свим другим случајевима противно међународном праву? То питање захтева испитивање околности конкретног случаја, јер неке опште норме о томе у међународном праву немамо. Оно што је сигурно је да ниједним међународноправним извором отцепљење није забрањено.⁷ Одлуке Велике Народне скупштине су заправо у контексту међународног права биле израз такозване „ремедијалне сецесије“ или „сецесије из нужде“, која даје народу, чије је политичко представљање у оквиру постојеће владе суверене државе ускраћено, право да се од те државе отцепи.⁸ Сецесија из

⁵ Slobodanka Bursać, „Pravo na samoopredeljenje naroda“, *Međunarodni problemi*, 62(2)/2010, 277.

⁶ Antonio Cassese, *International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2001, 106.

⁷ Theodore Christakis, „Self-Determination, Territorial Integrity and Fait Accompli in the Case of Crimea“, *Heidelberg Journal of International Law* 75/2015, 91.

⁸ О ремедијалној сецесији види више код James Crawford, *The Creation of States in International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2006, 118-120.

нужде се не помиње у међународноправним документима изричито, али у државној пракси она је врло заступљена. У случају отцепљења Крима од Украјине, Русија је више пута истицала како је у питању остварење изворног права на самоопредељење народа Крима, права које је предвиђено Повељом УН и осталим међународним изворима које смо горе навели.⁹ Русија је изнела и тумачење по коме се право на отцепљење из нужде може извести из Декларације о начелима међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава, која се сматра обичајним међународноправним извором. У начелу V, ставу 7. Декларације се наводи:

„Ништа у претходним ставовима неће бити тумачено тако да овлашћује или подстиче било какву акцију која би имала за циљ да разори, потпуно или делимично, територијални интегритет или политичко јединство суверених и независних држава које се понашају у складу са начелима равноправности и самоопредељења народа формулисаним горе и којима отуда управља влада која представља целокупан народ територије без обзира на разлике у раси, вери или боји коже“.

Русија је сматрала да сецесија из нужде може да се изведе као начело из ове формулације јер се њом условљава начело територијалног интегритета које самоопредељењу стоји директно супротстављено. Тумачењем аргументом *a contrario* може се тврдити да ово начело значи да државе које не поштују право на унутрашње самоопредељење свог становништва губе право на поштовање територијалног интегритета. Губљење права на поштовање територијалног интегритета доводи до легализације једностраног отцепљења.

Тумачење које је Русија изнела у случају Крима заснива се на богатој литератури у правној теорији која подржава ремедијалну сецесију.¹⁰ Међутим, такав став у конкретном случају нису пратиле остале велике силе.¹¹

У правној теорији се често наводе три услова која морају да се испуне да би се прибегло ремедијалној сецесији: централне власти суверене државе морају упорно одбијати датом народу право на учешће у влади; колективна народна права тог народа пролазе кроз континуирани процес масовног и систематског кршења; околности које владају у држави искључују сваку

⁹ T. Christakis, 80.

¹⁰ Таква схватања је заступао још Бухајт, Lee C. Buchheit, *Secession: the legitimacy of self-determination*, Yale University Press, Yale, 1978; Simone F. van den Driest, „Crimea’s Separation from Ukraine: An Analysis of the Right to Self-Determination and (Remedial) Secession in International Law“, *Netherlands International Law Review* 62(3)/2015, 329–363, даје преглед свих аутора који стоје на овом становишту.

¹¹ Само је неколико држава света признало отцепљење и присаједињење Крима Русији – Јерменија, Никарагва, Авганистан, Киргистан и Демократска Народна Република Кореја.

могућност налажења мирног решења спора у оквиру постојеће државне структуре.¹² По речима Бјукенена:

„морално је оправдано бранити се против кршења основних људских права. Када је једина алтернатива трпљењу злоупотреба и неправди сецесија, тада право жртава да се бране има јачу правну снагу од права државе на територијални интегритет, што им даје морално оправдање да се заједнички отцепе“.¹³

У правној теорији нема јасних упутстава како се ови критеријуми примењују у пракси. Ни Међународни суд правде у свом Саветодавном мишљењу о једнострано проглашеној независности Косова није допринео тумачењу ових критеријума.¹⁴ Чини се да је правна садржина концепта самоопредељења намерно остављена у магли, јер се тиме државе, као ствараоци међународног права, штите од могућности да им буде нарушен територијални интегритет и суверенитет. Уместо стварања једног јасног општег правила, које би предвидело правно примењиве критеријуме када је право на спољашње самоопредељење, које укључује и отцепљење, дозвољено, а када не, међународна заједница се у неколико случајева покушаја отцепљења са позивањем на самоопредељење понашала различито, у зависности од околности самог случаја.

¹² Antonio Cassese, *Self-determination of Peoples*, Cambridge university Press, Cambridge, 1995, 119.

¹³ Allen Buchanan, *Justice, Legitimacy, and Self-Determination: Moral Foundations for International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2004, 354.

¹⁴ О разлозима за оклевање Суда и дOMETИМА ОВОГ САВЕТОДАВНОГ МИШЉЕЊА ВИДИ Душко Димитријевић, Ivona Ladevac, Mihajlo Vučić, „Preduzete aktivnosti u UN oko rešavanja pitanja KiM“, *Međunarodni problemi*, 64(4)/2012, 447-451. Аутори наводе како је у овом мишљењу Суд прибегао техници тзв. површинског отклањања спора: „Наиме, у ситуацији када у међународној заједници постоји широка подељеност око питања која су обухваћена спором, а од њиховог решавања зависи статус великог броја чланова међународне заједнице, Суд по правилу не улази у суштину спора“, а суштина је била у одређивању важења критеријума права на сецесију. „С обзиром на садржај усвојеног саветодавног мишљења, произлази да се Међународни суд правде није бавио испитивањем оправданости разлога који су довели до унилатералног проглашења независности Косова. Суд није расправљао о питањима легалности последица тог једностраног чина, нити је расправљао о постојању државности Косова и правним ефектима његовог међународног признања. Још мање се Суд бавио меритумом спора који постоји између Србије и привремених косовских институција о питањима попут, могућности остваривања права на самоопредељење Албанаца са Косова и Метохије односно, о могућности отцепљења јужне српске покрајине од Србије. Како су наведена питања превазилазила оквир питања постављеног унутар захтева Генералне скупштине, Суд је сву пажњу усмерио на утврђивање чињеница о легалности декларације о независности Косова. Крећући се искључиво у наведеном правцу, Међународни суд правде прихватио је становиште да декларација о једностраном проглашењу независности не мора бити у директној колизији са међународним правом уколико се њоме утврђују наведена права“.

2.2. Право на спољашње самоопредељење у пракси међународних односа

Поменули смо већ случај Крима. Руски народ на тој територији Украјине решио је да путем референдума прогласи своје отцепљење од Украјине, да би се потом присајединио Руској Федерацији као нова федерална јединица. Проглашење отцепљења је дошло као реакција на државни удар у Украјини, који је на власт довео владу која је дискриминисала руско етничко становништво Украјине, те су се грађани Крима, оправдано уплашени за своје животе и безбедност, обратили Русији за помоћ. Дакле, чин отцепљења је заправо био чин превенције и не може се никако говорити о неком континуираном и масовном кршењу људских права становника Крима. Наравно, Русија није пропустила прилику да обезбеди, путем инкорпорације Крима, своје политичке и војне интересе. Остале велике силе, као што смо поменули, и даље поштују територијални интегритет Украјине и не признају овај чин.

У случају једнострано проглашене независности Косова, дошло је до расцепа у међународној заједници готово на две половине. С обзиром на рат и блокаду преговора између приштинских локалних власти и централних државних власти Републике Србије, косовска независност је дошла као искључиво једностран чин, који су прихватиле само оне велике силе које су истовремено и извршиле агресију на територију Србије, како би је приморале на уступке косовским Албанцима. Русија и Кина, као сталне чланице Савета безбедности УН и две нуклеарне глобалне силе, нису признале једнострано проглашену независност, као и Шпанија, једна од значајних чланица Европске уније и многе друге државе, регионалне силе широм света. Косово тако егзистира у једном правном лимбу, где му се ускрађује могућност чланства у УН и осталим релевантним међународним организацијама.

Пример Јужног Судана показује како је споразум између матичне државе и отцепљене територије легитимизовао сецесију. 2011. године је проглашена декларација независности Јужног Судана од државе Судан, која је уследила након дуготрајног и тешког грађанског рата у коме се становништво Јужног Судана оружаном изборило за своју независност. Судан је на крају у виду међународног уговора са Јужним Суданом признао ову независност.¹⁵ Све велике силе су подржале независност Јужног Судана.

Пример Абхазије и Јужне Осетије је сличан случају Крима. Две провинције Грузије већ дуги низ година у пракси функционишу као независне. Грузија је покушала 2008. да их врати под свој суверенитет, али се тај покушај неславно завршио јер је Русија, која признаје независност ове две

¹⁵ Види више код Solon Solomon, „The Quest for Self-Determination: Defining International Law’s Inherent Interstate Limits“, *Santa Clara Journal of International Law*, 11(2)/2013, 409.

провинције, војно реаговала, уз изговор да грузијске власти врше геноцид над њиховим народом.¹⁶ Осим Русије, ниједна друга велика сила не подржава независност ове две провинције, па иако оне потпуно контролишу своју територију, а грузијске власти одавно немају приступ тој територији коју сматрају својом, није им допуштено да постану чланице УН, или на било који други начин добију легитимно признање од међународне заједнице.

Источни Тимор је насилним путем присаједињен Индонезији 1976. године. Пре тога, ова провинција била је португалска колонија. Међународна заједница је одмах осудила анексију Источног Тимора, јер је индонезанска војна управа довела до масовних и распрострањених кршења људских права и међународног хуманитарног права. Више од 60.000 грађана Источног Тимора је изгубило живот током окупације. Уједињене нације су се умешале у организацију референдума 1999. којим се Источни Тимор отцепио од Индонезије. На основу Резолуције 1264 СБ УН у Источни Тимор је послата мисија плавих шлемова. 2002. године Генерални секретар УН Кофи Анан је пренео овлашћења управе на изворне државне власти Источног Тимора и отада је ова земља стекла своју пуну независност. Неколико месеци касније она је примљена у УН као пуноправни члан.¹⁷

Како видимо, од свих наведених примера, једине неспорне ситуације вршења права на спољашње самоопредељење су биле оне у којима је постојало претходно континуирано и масовно кршење људских права народа који се отцепио од централне власти, у којима је државна власт фактички изгубила свој суверенитет на отцепљеном подручју пре самог чина отцепљења, у којима су се локални органи власти успели да наметну као фактички суверени (увек уз помоћ споља), и у којима велике силе нису имале разлога да акт самоопредељења оспоравају. Те услове испуњавају од наведених случајева само Источни Тимор и Јужни Судан. Косово не испуњава услов масовног и континуираног кршења људских права, није успело да се наметне као фактички суверено на целини отцепљене територије, и нема признање свих великих сила. Абхазија и Јужна Осетија такође не испуњавају услов масовног и континуираног кршења људских права и немају признање великих сила осим Русије. Случај Крима је донекле посебан, јер је Крим практично отет од стране велике силе другог држави. Иако не постоји услов масовног и континуираног кршења људских права, једини начин да се инкорпорација Крима у Русију оспори била би војна интервенција других великих сила против Русије која би подржала успостављање суверенитета Украјине на Криму. За тако нешто, услови још нису зрели. Међутим,

¹⁶ Види више код Milena Sterio, „On the Right to External Self-Determination: Selfistans, Secession, and the Great Powers’ Rule“, *Minnesota Journal of International Law* 19/2010, 166-168.

¹⁷ Подаци преузети из: Jani Purnawanty, „Various Perspectives in Understanding the East Timor Crisis“, *Temple International & Comparative Law Journal* 14/2000, 61-65.

остаје чињеница да су ЕУ и САД увеле санкције Русији због овог чина, док је Кина остала неутрална. Ова анализа потврђује нашу хипотезу да је отцепљење као акт вршења права на спољашње самопредељење у складу са међународним правом само ако испуњава сва четири услова која смо дефинисали.

3. ПРИМЕНА КРИТЕРИЈУМА ПРАВА НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ НА ОДЛУКЕ ВЕЛИКЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

3.1. Политичка дискриминација и кршења права Срба и осталих словенских народа

Српски народ је на територију данашње Војводине дошао као организована етничка, политичка и верска целина крајем XVII века.¹⁸ Током векова боравка на тлу тадашње Угарске, код њега је сазрела свест о свом посебном положају која се постепено уобличавала у политички програм. „Инвитаторија“ цара Леополда I је послужила Србима као правни основ да затраже територијалну и политичку аутономију и признавање Леополдових привилегија на целом подручју који су населили, а који ће ући највећим делом у састав данашње Аутономне покрајине Војводине. Са друге стране, државни органи Угарске „нису признавали српске привилегије, тумачећи их као нелегитимне, односно, издате мимо Угарског сабора“.¹⁹ Угарска држава је признавала Србе само као верску заједницу, „чиме је остала неиспуњена њихова основна тежња да остваре националну и политичку равноправност у Монархији ... „то је заузврат Бечком двору остављало могућност да, по потреби, мења смисао појединих привилегија и да их најзад и фактички обеснажи“.²⁰

У време буржоаских револуција широм Европе средином XIX века и српски се народ одлучио да иступи као самостални политички чинилац. На Мајској скупштини, одржаној у Сремским Карловцима, од 13. до 15. маја 1848. године, српски народ је донео одлуку о стварању Српске Војводине, на темељу слободе и савршене једнакости.²¹ Мађарски државни органи су покушали да у крви угуше овај политички излет српског народа. Грађански

¹⁸ Славко Гавриловић, „О борби Срба у Хабзбуршкој монархији за политичко-територијалну аутономију 1690-1850“, *Присаједињење Војводине Краљевини Србији 1918*, Нови Сад, 1993, 31.

¹⁹ Стеван Симеоновић-Чокић, „Српске привилегије“, *Војводина*, II, Нови Сад, 1939, 57.

²⁰ *Ibid*, 63-68. Тако је, рецимо, у време Марије Терезије расформирана народна самоуправа у Војној крајини, поједине крајине биле су и потпуно укинуте, а самоуправа српског народа сведена само на црквено-школски домен.

²¹ Василије Крстић, *Српско-хрватски односи и југословенска идеја у дружој йоловини XIX века*, Београд, 1988, 84.

рат, у коме су Срби имали подршку бечког двора, завршен је доношењем Царског патента, 18. новембра 1849, којим је образована посебна област, круовина, под називом „Војводство Србија и Тамишки Банат“.²²

Уследио је период изразите германизаторске политике бечког двора када су за гувернере Војводства постављани искључиво Немци, а немачки је, као званични језик, уведен у администрацију и школство. Коначно, Царским решењем од 27. децембра 1860. године укинута је Војводство Србија и Тамишки Банат и припојено Угарској, осим румског и илочког среза, који су припали Хрватској. Отада почиње изразита мађаризација српског и других словенских народа на подручју данашње Војводине која се огледала посебно у Закону о народностима, усвојеном у Парламенту Краљевине Угарске 1868, према коме „сви грађани сачињавају у политичком погледу једну јединствену и недељиву угарску нацију...“.²³ Коначно, на предлог мађарске владе, 1912. године је цар Фрања Јосиф I ставио ван снаге готово све прописе које су донели црквено-народни сабори и тиме укинуо српску црквено-школску аутономију. Укидање црквено-школске аутономије учврстило је уверење словенских народа на подручју данашње Војводине да „решење свог националног питања и гаранцију свог националног опстанка морају тражити ван граница Хабзбуршке монархије – у оквирима Краљевине Србије“.²⁴

Уочи избијања I светског рата, административно-територијална подела Угарске делила је српски етнички простор Барање, Бачке и Баната на Барањску жупанију (са седиштем у Печују), Бачко-Бодрошку (са седиштем у Сомбору), Торонталску (са седиштем у Великом Бечкереку) и Тамишку (са седиштем у Темишвару). Посебан статус имали су слободни краљевски градови, у рангу жупаније, којима је управљао посебни велики жупан и градови у рангу среза који су били под непосредном влашћу великог жупана оне жупаније у чијем су саставу били.²⁵ Одмах по избијању рата, аустроугарске власти су, у склопу своје ратне политике према Краљевини Србији, а због испољених патриотских схватања српског живља на овим територијама, прибегле организованим, масовним и тешким повредама мањинских права Срба и других словенских народа – забраниле су рад свих мањинских опозиционих партија, укинуле су им штампу и обуставиле активности културних и других удружења. Монтираним судским процесима, несразмерним казнама за политичка кривична дела и другим мерама прогона елиминисане су из јавног национално-политичког живота многе истакнуте личности мањинских народа.

²² *Ibid*, 84.

²³ Милорад Екмечић, *Сиварање Југославије 1790-1918*, Београд, 1989, 155.

²⁴ Чедомир Попов, Јелена Попов, *Аутономија Војводине – српско џишање*, Сремски Карловци, 2000, 32.

²⁵ Миленко Палић, „Преглед административно-територијалних промена у Војводини 1918-1941“, *Зборник Мајице српске за друшћивене науке*, 38/1964, 127-130.

Након првобитних успеха војске Краљевине Србије дошло је, у садејству са савезничким командама, до офанзивних упада појединих српских јединица на територију Срема, Након пораза у бици на Легету, дошло је до повлачења и поновног преузимања контроле редовних аустро-угарских власти над овим пределима. Уследили су тешки ратни злочини према цивилном становништву у виду освете за њихово одушевљено прихватање српске војске. Међутим, карактеристично је да ратни злочини нису вршени спонтано, већ организовано и масовно како би се становништво Срема спречило да убудуће поново пружи добар мостобран офанзивним дејствима српских снага, али и да су територијално захватили и просторе Бачке и Баната. То све заједно говори да су ратни злочини над цивилима Србима и другим словенским мањинама током рата били само наставак политике дискриминације аустро-угарске државе.²⁶

На основу наведених података се види да је до кршења мањинских права српског и других народа словенског порекла на територији Баната, Бачке и Барање долазило у једном временском континуитету од неколико векова. Наравно, стање поштовања мањинских права је имало своје успоне и падове, али након оснивања Аустро-Угарске и укидања војних крајина, када су ови народи одслужили своју сврху војних чувара царевине, дошло је до убрзаног и насилног укидања свих институција политичке самоуправе, етничке и верске самобитности, а коначно током I светског рата и личне и имовинске безбедности. У складу са тим био је испуњен први услов законитости вршења права на спољашње самоопредељење који се састоји у тешком кршењу права једне етничке групе од стране државних органа власти.

3.2. Распад државне власти Аустро-угарске монархије

Аустро-Угарска монархија током целе ратне 1918. године делује као тешки болесник на издисају. Клецала је, исцрпљена ратним напорима, привредним, друштвеним и политичким недаћама, постајала све дезорганизованија, док су политичке прилике у покрајинама насељеним живљем словенског

²⁶ Током „крвавог септембра“ 1914. године у Срему, Бачкој и Банату су изгубили животе на стотине Срба. Потом је тај број само повећаван деловањем преких судова, или од последица интернације. Преживели су свакако пролазили кроз прогон, пљачкање и уништавање имовине. Села су била паљена систематски и у потпуности. Уништавано је културно наслеђе, па је тако страдао и чувени фрушкогорски манастир Фенек. У наставку ратних операција током 1915. године примењена су и „превентивна пресељења“ дуж целе границе са Србијом, али и у дубини војвођанске територије. Становништво тада одведено у интернацију није пуштано све до краја 1917. године. Види за детаљан приказ страдања српског народа у Срему и другим областима АП Војводине, Тоша Искруљев, *Расцеће српског народа у Срему 1914.*, Прометеј, Нови Сад, 2014.

порекла постајале све нестабилније.²⁷ Револуција је стајала на прагу. Немачки потпуковник Ото Ландфрид је писао како „југословенско становништво пограничних покрајина Монархије постаје опасно“ под утицајем победа српске војске на Солунском фронту.²⁸ И други војно-политички званичници двојубе монархије шаљу узнемирујуће извештаје са терена: „претња револуције је распрострарила своју сенку по целој земљи“ (Карл Дитрих); „у областима северно од Дунава насељеним Србима дошло је до побуњеничких покрета услед српских успеха“.²⁹

Паралелно са све већим расулом царско-краљевских власти, формирају се изворни органи самоуправе. На целој територији коју насељавају Јужни Словени долази до формирања „народних вијећа“, која израстају у нове органе власти.³⁰ На иницијативу члана Радикалне странке Јаше Томића, за територију данашње АП Војводине формира се Велики народни одбор, као носилац националног покрета и својеврсна народна управа. Стратешки задатак Одбора било је организовање слободно изабране народне скупштине која ће одлучити о судбини српског народа у Војводини, на основу права самоопредељења. Српски народни одбор је успео да својом политичком акцијом обухвати већину словенског живља у Војводини – Словаке, Буњевце, Русине, Шокце и Хрвате. У анархичним околностима распада монархије, Одбор је покушавао да сачува ред и имовину, јер се на мађарске војне и полицијске јединице више није могла ослонити ни сама угарска власт. У ту сврху организована је Народна стража, а затим и српска војна полиција.³¹ 25. новембра 1918. је Српски народни одбор окупио Велику народну скупштину у Новом Саду на којој је одлучено да се Банат, Бачка и Барања на основу узвишеног начела народног самоодређивања сматрају отцепљеним, како у државно-правном, тако и у политичком и привредном погледу од Угарске. На Скупштини је изабран Народни савет који ће „до коначног организовања наше државе управљати по могућности према постојећим законима и законитим наредбама“. На седници Великог народног савета 27. новембра изабрана је Народна управа за Банат, Бачку и Барању, као орган извршне власти.³²

²⁷ Андреј Митровић, „Ка југословенској држави“, *Историја српског народа*, VI-2, Српска књижевна задруга, Београд, 1994, 246.

²⁸ *Ibid.*, 248.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Bogdan Krizman, *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države*, Školska knjiga, Zagreb, 1977.

³¹ Драго Његован, *Присаједињење Војводине Србији*, Нови Сад, 2004, 221-225.

³² Цитате из одлука Велике народне скупштине наводимо према „Записник о раду Велике народне скупштине 25. новембра 1918.“, *Присаједињење Срема, Баната, Бачке и Барање Србији 1918* (ур. Драго Његован), 41-46.

Званичне државне власти Аустро-Угарске нису прихватиле одлуке Велике народне скупштине, оспоравале су законитост њеног рада и залагале се за очување територијалног интегритета Угарске. Настао је период дво-влашћа, при чему је мађарска влада настојала да сачува своју управу, судство и школство, да и даље користи привредне потенцијале овог подручја, да наплаћује порезе, па чак и да обавља регрутацију за своју војску. Суспензије мађарских чиновника, због одбијања да положи заклетву Народној управи, влада у Будимпешти сматрала је незаконитим, па је чак именовала функционере са статусом владиног комесара који су јој били директно подређени. Очигледно да и поред континуираних и масовних кршења права мањинског становништва које је довело до проглашења отцепљења, званичне државне власти нису биле спремне да признају да самоопредељење може да претегне над државном сувереношћу и интегритетом државне територије. Било је потребно да дође до спољног подстицаја за тако нешто.

3.3. Спољна подршка

Спољнополитичке околности у времену распада државних органа Аустро-угарске и паралелном стварању изворних народних органа на територији Баната, Бачке и Барање биле су сложене и противречне. Са једне стране, младој и независној државној формацији која се стварала претиле су претензије суседа. Румунија је претила да војном акцијом осигура за себе подручје Баната све до Тисе. Са друге стране, разбијене аустријске и мађарске трупе су се и даље налазиле на терену и претиле су да успоставе нове облике државне власти која би спречила остварење права на самоопредељење словенских народа.³³ Непостојање сопствених оружаних снага онемогућавало је пружање довољног отпора таквим изазовима.

Истовремено, главнокомандујући савезничких снага на Балкану, француски генерал Депере, је 30. октобра 1918. наложио да се одређене српске јединице пребаце преко Саве и Дунава како би се свету могло саопштити да су Антантине трупе прешле на тло Аустро-Угарске.³⁴ Врховна команда Краљевине Србије је 31. октобра поступила по наређењу, те је пребацивање трупа започето у данима 3. и 4. новембра. До краја новембра српска је војска посела линију Темишвар – Арад- река Мориш – север Суботице – север Баје. Војвода Мишић у својој наредби образлаже разлоге операција као изражавање интересовања за земље у којима живи српски елемент, јер је то историјско право и дужност Краљевине Србије према становништву тих земаља.³⁵ Такође, само становништво тих земаља је почело да упућује позиве српској

³³ А. Митровић, 251.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ *Ibid.*, 252.

војсци да дође да би заштитила националне територије словенских народа и одржала ред.³⁶

Вести о напредовању српских трупа, од пробоја Солунског фронта, септембра 1918. године, па до преласка на територију данашње АП Војводине, муњевито и са одушевљењем прошириле су се међу Србима у Угарској. Идеју отцепљења није могао да спречи ни манифест цара Карла „мојим верним народима“, у коме је обећао преуређење монархије тако да „свако племе на својој територији твори своју властиту државну заједницу“. Убрзо, 25. октобра, Угарска се отцепила од Аустрије. Срби и остали словенски народи Војводине су већ били одлучили да иду другачијим путем, па нису ни реаговали на монархов манифест. Није их поколебала, неколико дана касније, ни понуда лидера Независне странке грофа Михаља Карољија, који је основао владу од представника мађарских коалиционих странака, а Србима обећао широку аутономију ако остану “у демократски преуређеној, али територијално целовитој Угарској”.

У међувремену, догађају се крупне промене у односу великих сила према праву самоопредељења. Решавање територијалних спорова путем самоопредељења народа постаје концепт који дипломатски промовише председник настајуће супер силе, победнице I светског рата, Вудро Вилсон.³⁷ Са становишта новоствореног Совјетског савеза, проглашава се доктрина самоопредељења коју ће СССР подржавати и уставно гарантовати до свог краја, иако преваходно као средство које је имало за циљ подржавање класне борбе и социјалистичку револуцију. Вилсон стаје на становиште да концепт самоопредељења треба да послужи као водеће начело приликом одређивања граница држава насталих на сувереним територијама три велика царства нестала у вртлогу I светског рата – Руске царевине, Аустроугарске монархије и Отоманског царства. У говору пред Конгресом САД 1918. године под називом „Циљеви рата и услови мира“ Вилсон је изложио своју визију самоопредељења као средства за остварење добросуседских односа и одржавања дугорочног мира у послератној Европи, такозваних „14 тачака“. Основна идеја је била стварање националних држава као бране будућим империјалистичким сукобима, јер је национална држава основни и природан облик политичког организовања, насупрот вишенационалним царствима у којима су бројне нације вапиле за самосталношћу.

Француска, такође победница рата и водећа земља савезничке коалиције, почела је да успоставља свој политички систем у Европи. Концепт самоопредељења је послужио Француској као политичко средство путем

³⁶ В. Krizman, 194.

³⁷ Frederic L. Kirgis, Jr., „The Degrees of Self-Determination in the United Nations Era“, *The American Journal of International Law* 88(2)/1994, 304.

којег се могло осигурати формирање појаса нових држава као бране поновном расту моћи поражене Немачке, али и нарастајуће моћи комунистичког Совјетског савеза.³⁸ Велика Британија је у склопу своје традиционалне доктрине „равнотеже снага“ у спољној политици прихватала ове идеје, јер су оне спречавале да иједна европска држава постане сувише снажна и угрози њене колоније и острвско државно језгро.

Тако да је, у дипломатском смислу, пројекту отцепљења Баната, Бачке и Барање од Угарске и истовременом присаједињењу Краљевини Србији, пут био отворен. Аустроугарска се распала и престала да постоји као велика сила, Немачка је била на коленима, Турска је поражена и запала у унутрашње проблеме. За европски територијални простор остале су заинтересоване силе победнице САД, Француска и Велика Британија, које су све подржавале самоопредељење у смислу отцепљења и формирања националних држава, док је СССР, имајући у виду дугорочнију стратегију светске револуције, привремено пристао на овакво решење. Проглашење Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца (1. децембра 1918. у Београду), тако је већ 7. фебруара 1919. добило признање од САД, од Велике Британије 1. јуна, од Француске 5. јуна исте године. Немачка је нову државу признала чином потписивања Версајског уговора 28. јуна 1919, Аустрија мировним уговором у Сен Жермену 10. септембра, Бугарска у Нејиу 27. новембра исте године, док је Мађарска, од које су се територије Баната, Бачке и Барање формално отцепиле, то учинила мировним уговором у Тријанону 4. јуна 1920. Испуњен је био критеријум подршке великих сила који је кључан за међународноправну ваљаност акта спољашњег самоопредељења.

4. ЗАКЉУЧАК

Одлуке Велике народне скупштине Срба, Буњеваца и осталих Словена у Банату, Бачкој и Барањи у Новом Саду 25. новембра 1918. године су представљале израз права на самоопредељење тих народа, становника Угарске, да се отцпе и присаједине Краљевини Србији. У време када су донете, самоопредељење је тек настајало као политички концепт у међународним односима и његова садржина није била довољно разрађена. Сто година касније, иако је самоопредељење од политичког концепта прерасло у правну норму, нисмо одмакли много у прецизирању његове садржине. Оно што је неспорно јесте да међународно право изричито не забрањује право на отцепљење или право на спољашње самоопредељење. Међутим, то истовремено

---

³⁸ Erik Hobsbaum, *Doba Ekstrema – Istorija Kratkog Dvadesetog Veka 1914-1991*, Dereta, Beograd, 2004, 30-32.

не значи и да је право на спољашње самоопредељење увек дозвољено. Оно је дозвољено под одређеним околностима. Међународноправним изворима донетим под окриљем УН, а који су стекли статус обичајног права, дозвољено је право на спољашње самоопредељење народима који се налазе под колонијалном управом, или који су подвргнути страном потчињавању, доминацији или експлоатацији. Ова два контекста везана су за процес деколонизације, као једне специфичне историјске ситуације која се исцрпла у одређеном временском периоду и ирелевантна је за савремено тумачење права на самоопредељење. Савремено међународно право на самоопредељење формирано је кроз државну праксу и кроз радове правних теоретичара. У тој пракси су се искристалисали неки критеријуми који морају да се испуне да би било дозвољено остварење права на спољашње самоопредељење, као право на отцепљење из нужде (ремедијална сецесија). Ти критеријуми нису лишени примесе политичких елемената у својој примени. Правни елементи тих критеријума свде се на оцену да ли колективна народна права народа који се отцепљује пролазе кроз континуирани процес масовног и систематског кршења од стране државних органа власти. Тиме је свакако обухваћена и чињеница да органи власти суверене државе упорно одбијају датом народу право на учешће у влади. Наводи се и да је потребно да околности које владају у држави искључују сваку могућност налажења мирног решења спора у оквиру постојеће државне структуре.

Слаба тачка ових критеријума је у томе што у међународној заједници не постоји јасно дефинисан арбитар који би утврђивао да ли су они испуњени или не у сваком конкретном случају. Видимо да се и главни судски орган УН, Међународни суд правде, није усудио да, у свом саветодавном мишљењу о легалитету једнострано проглашене независности Косова, преузме улогу тог арбитра. Стога се у једначину законитости међународног права на самоопредељење у нашем раду убацују и чиниоци који су фактичког карактера, али чија испуњеност даје легитимитет отцепљењу. То је чињеница да државна власт више не може делотворно да контролише територију на којој живи народ који се отцепљује, дакле да свој номинални суверенитет не може реално да оствари на тој територији. То је, такође, и чињеница да су се услед слабости или нестанка државне власти на том простору створили делотворни изворни органи власти народа који се отцепљује, који су или подржани у одређеној мери структурама власти које ствара међународна заједница, или прећутно одобрени као легитимни. Коначно, али и најважније, потребно је да борба за право на спољашње самоопредељење ужива подршку најважнијих држава међународне заједнице, оних које обично називамо „великим силама“. Сви успешни примери спољашњег самоопредељења имали су испуњене све ове чиниоце, поред чисто правних, док је оним неуспешним, односно оним који нису успели да стекну већинско признање свога

самоопредељења од држава које чине међународну заједницу, фалило испуњење неког од ових чинилаца.

Анализирајући случај отцепљења Бачке, Баната и Барање вољом Срба, Буњеваца и осталих Словена од Угарске и њеног аутоматског присаједињења Краљевини Србији, са којом се потом ујединила у Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца, долазимо до закључка да је то пример успешног спољашњег самоопредељења, јер испуњава све наведене критеријуме. Дугогодишња политичка дискриминација српског и других словенских народа у Угарској држави, у којој је могао да постоји само један политички народ – мађарски, уз масовна кршења људских и мањинских права, злочине против цивила пре и током I светског рата, као и оружани отпор аустро-угарске војске проглашењу народних одбора који су стварали нове изворне органе власти, значио је само једно – отцепљење ових територија од Угарске је било крајње средство и једино могуће у датим условима. Међутим, истовремено је дошло и до урушавања државних власти Угарске на подручју Бачке, Баната и Барање због ратних пораза и општег друштвеног, привредног и политичког расула. У тај вакуум власти улетели су новостворени народни одбори који су довели до сазивања Велике народне скупштине, проглашења и реализације отцепљења и присаједињења. Интервенција српске војске, која је прешла Саву и Дунав и окупирала подручја Угарске насељена српским и другим словенским живљем, подржана савезничким трупама, а по наређењу главнокомандујућег савезничких снага на Солунском фронту, маршала Депереа, подржала је ове органе власти у њиховом послу преузимања ингеренција од дотадашњих државних власти Угарске и у успостављању опште безбедности. Коначно, велике силе победнице Првог светског рата, САД, Француска и Велика Британија, пригрлиле су концепцију самоопредељења као инструмент за стварање новог европског политичког поретка који им је обезбеђивао очување ратних тековина, гарантовао мир и стабилност, и пречио продор нових социјалистичких интернационалистичких идеја из СССР-а. Дотадашње велике силе, Немачка, Аустро-угарска, Турска, све три вишенационалне царевине поражене у рату и у фази распада, морале су да прихвате без поговора овакво стање ствари. Русија, која је нестала у вихору револуције, замењена је СССР-ом, новом силом у настајању, која је пригрлила самоопредељење као привремено средство за ширење большевичке револуције. Тиме је обезбеђен консензус међународне заједнице за легализацију чина отцепљења и присаједињења, што је коначно прихватила и Мађарска, потписавши уговор у Тријанону којим је признала нове границе Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца.

Према томе, сто година касније, сведоци смо да су одлуке Велике народне скупштине трасирале пут којим ће развој права на самоопредељење, у оном његовом делу који се односи на спољашње самоопредељење, тећи током

целог XX и прве две деценије XXI века. Критеријуми законитости вршења права на самопредељење који су се формирали развојем међународног права и државне праксе током ових 100 година били су испуњени у ситуацији у којој су донети акти Велике народне скупштине и тиме је осигуран статус АП Војводине као саставног дела територије Србије кроз све наше државне трансформације до данашњег дана.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

Списак литературе

- Buchanan Allen, *Justice, Legitimacy, and Self-Determination: Moral Foundations for International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2004.
- Buchheit Lee C., *Secession: the legitimacy of self-determination*, Yale University Press, Yale, 1978; Driest Simone F. van den, „Crimea’s Separation from Ukraine: An Analysis of the Right to Self-Determination and (Remedial) Secession in International Law“, *Netherlands International Law Review* 62(3)/2015.
- Bursać Slobodanka, „Pravo na самоопредељење народа“, *Међународни проблеми*, 62(2)/2010.
- Cassese Antonio, *International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2001.
- Cassese Antonio, *Self-determination of Peoples*, Cambridge university Press, Cambridge, 1995.
- Castellino Joshua, „Territorial Integrity and the “Right” to Self Determination: An Examination of the Conceptual Tools“, *Brooklyn Journal of International Law* 33(2)/2008.
- Christakis Theodore, „Self-Determination, Territorial Integrity and Fait Accompli in the Case of Crimea“, *Heidelberg Journal of International Law* 75/2015.
- Crawford James, *The Creation of States in International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2006.
- Dimitrijević Duško, Ivona Ladevac, Mihajlo Vučić, „Preduzete aktivnosti u UN oko rešavanja pitanja KiM“, *Међународни проблеми*, 64(4)/2012.
- Екмечић Милорад, *Сиварање Југославије 1790-1918*, Београд, 1989.
- Гавриловић Славко, „О борби Срба у Хабзбуршкој монархији за политичко-територијалну аутономију 1690-1850“, *Присаједињење Војводине Краљевини Србији 1918*, Нови Сад, 1993.
- Hobsbaum Erik, *Doba Ekstrema – Istorija Kratkog Dvadesetog Veka 1914-1991*, De-reta, 2004.
- Искруљев Тоша, *Расцеђе српског народа у Срему 1914.*, Прометеј, Нови Сад, 2014.
- Kelly Michael J., „Pulling at the Threads of Westphalia: “Involuntary Sovereignty Waiver”? Revolutionary International Legal Theory or Return to Rule by the Great Powers?“, *Journal of International Law & Foreign Affairs* 10(2)/2005.
- Kirgis, Jr. Frederic L., „The Degrees of Self-Determination in the United Nations Era“, *The American Journal of International Law* 88(2)/1994.
- Крестић Василије, *Српско-хрвајски односи и југословенска идеја у другој њоловини XIX века*, Београд, 1988.

- Krizman Bogdan, *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države*, Školska knjiga, Zagreb, 1977.
- Његован Драго, *Присаједињење Војводине Србији*, Нови Сад, 2004.
- Палић Миленко, „Преглед административно-територијалних промена у Војводини 1918-1941“, *Зборник Мајнице српске за друшћивене науке*, 38/1964.
- Попов Чедомир, Јелена Попов, *Аутономија Војводине – српско ишћање*, Сремски Карловци, 2000.
- Purnawanty Jani, „Various Perspectives in Understanding the East Timor Crisis“, *Temple International & Comparative Law Journal* 14/2000.
- Scharf Michael P., „Earned Sovereignty: Juridical Underpinnings“, *Denver Journal of International Law and Policy* 31/2003.
- Симеоновић-Чокић Стеван, „Српске привилегије“, *Војводина*, II, Нови Сад, 1939.
- Solomon Solon, „The Quest for Self-Determination: Defining International Law’s Inherent Interstate Limits“, *Santa Clara Journal of International Law*, 11(2)/2013.
- Sterio Milena, „On the Right to External Self-Determination: Selfistans, Secession, and the Great Powers’ Rule“, *Minnesota Journal of International Law* 19/2010.
- Sterio Milena, „The Kosovar Declaration of Independence: “Botching the Balkans” or Respecting International Law?“, *Georgia Journal of International & Comparative Law* 37(2)/2009.

Извори

- Одлука Велике народне скупштине, „Записник о раду Велике народне скупштине 25. новембра 1918.“, *Присаједињење Срема, Банатиа, Бачке и Барање Србији 1918* (ур. Драго Његован), 41-46.
- „The Aaland Islands question. Report of the Committee of Jurists“, *League of Nations Official journal* 3/1920, 3-19;
- Врховни суд Канаде, *Reference re Secession of Quebec*, [1998] 2 S.C.R. 217.

*Mihajlo A. Vučić, Ph.D., Research Fellow
Institute of international politics and economics
mihajlo@diplomacy.bg.ac.rs*

Decisions of the Grand National Assembly from the Perspective of the Contemporary International Law on People's Self Determination

***Abstract:** Right to self-determination has in the last hundred years been developed through a string of international legal acts and a string of different contexts of international relations. This fact has influenced its contemporary normative content which is not stripped of political dimension. The author identifies in the article four criteria which are the key to full enjoyment of contemporary right of self-determination. These are: permanent and heavy breaches of rights of the people who requests self-determination from the state authorities, weak central government in the territory where this people lives, creation of people's own authorities who can effectively control this territory, support of great powers. Author analyzes the case of self-determination of peoples in Vojvodina to incorporate themselves into Kingdom of Serbia through the prism of these criteria and concludes that from the point of view of contemporary international law this incorporation would be perfectly legal.*

***Keywords:** self-determination, Vojvodina, international law, great powers.*

Датум пријема рада: 29.08.2019.